

Jesuspusslet

Fanns det inte någon historisk Jesus ?

Av Earl Doherty

Inledning

När vi nu går in i 2000-talet har intresset för den historiske Jesus ökat dramatiskt. I media, i storsäljarböcker och på internet är Jesus föremål för undersökningar och nytolkningar. Och det är Jesus som historisk person som intresserar snarare än Jesus som trosobjekt. Efterforskningar i kristendomens ursprung presenteras för allmänheten på ett sätt som aldrig gjorts tidigare och de radikalt nya fynden, tillsammans med den liberala trenden att föra ner Jesus på jorden, fascinerar och oroar, såväl troende som icke troende. Vi lever i en intressant tid.

Kanske är, för första gången i historien, forskningen inom Nya Testamentets område i olag. Den mest progressiva kretsen av forskare inom området - gruppen kallas Jesusseminariet (The Jesus Seminar) - har nyligen kommit till den slutsatsen att Jesu kropp inte alls uppstod från de döda utan troligen ruttnade i någon okänd grav, och att den kristna rörelsen inte startade utifrån övertygelsen att Jesus kroppsligen stigit ut ur sin grav. I de mera konservativa leden motsätter man sig häftigt sådana idéer och även populära tidskrifter som Bible Review har emellanåt blivit ett slagfält för ett krig mellan kristna forskare från båda sidor, som fränt ifrågasatt varandras kompetens och integritet.

Men i det nya sökandet efter den historiske Jesus bortser man från den mest intressanta frågan: Har det västliga samhället blivit ett offer för den största missuppfattningen i historien? Kan skälet till att varje generation kan återupptäcka Jesus i sin egen tappning, och till att en mängd forskare kan komma fram till radikalt olika bilder av grundaren till kristenheten, vara, att det inte finns någon man att avtäcka, ingen historisk gestalt att få grepp om, under detta eviga sökande? Om dokumenten är så svårfångade och så öppna för tolkningar - borde då inte den möjligheten stå först på listan? Jesusseminariet påstår sig i början av rådslagen i mitten av 80-talet ha ställt den frågan, men detta har inte satt några spår. Men om dessa forskare granskat den tidiga kristendomens grunddokument utifrån denna synvinkel med samma entusiasm och intensitet som de i flera år ägnat åt att studera äktheten i Jesu predikningar och gärningar, skulle de kanske tvingats erkänna att grunden för deras arbete är förvånansvärt svag och förstå varför frågan om Jesus verkligen existerade vägrar att försvinna.

Idén att kristendomen kan ha börjat utan en historisk Jesus startade mot slutet av 1700-talet med vissa filosofer från den Franska revolutionen. I Tyskland lade sedan D. F. Strauss och Bruno Bauer några decennier senare grunden för teorin genom att beteckna mycket av historien om Jesus som "mytologi" och evangelierna som uppbyggda "litterära uppfinningar". Bauer kom att tvivla på Jesu historicitet. Men det var först in på 1900-talet som en noggrann undersökning av den frågan startade på allvar. Sedan dess har en handfull aktade forskare i varje generation helt och hållet förnekats någon som helst historisk existens för evangeliernas Jesus. Bland dem J. M. Robertson i Storbritannien, Arthur Drews i Tyskland, Paul-Louis Couchoud och Prosper Alfaric i Frankrike följda av flera andra. Senast har G. A. Wells, professor emeritus i tyska vid Londons universitet, publicerat sex böcker i ämnet, där han i en kraftfull analys av den kristna litteraturen, särskilt evangelierna, visar hur luddig och illusorisk den historiska grunden för berättelsen om Jesus från Nasaret är.

Min egen forskning i ämnet går tillbaka mer än 20 år, då jag först stötte på en presentation av teorin hos professor Wells. Även om mina universitetsstudier inte rörde Nya Testamentet, har jag betyg i antikens historia och klassiska språk, vilket gett mig en användbar kunskap i grekiska och latin, som jag har kompletterat med att lära mig grunderna i hebreiska och syriska. Utöver Nya Testamentet (tillsammans med stora delar av det Gamla Testamentet) har jag grundligt undersökt alla icke-kanoniserade dokument, andra och tredje århundradets apologeter, alla relevanta judiska pseudoepikgrafer från den tiden tillsammans med Dödahavsrollarna, plus mycket av kristen och icke-kristen gnosticism. Även om jag inte påstår att jag är expert på alla dessa områden, hävdar jag att de som överdrivet fokuserar på evangelierna i ett försök att vaska fram den historiske Jesus eller bevisa hans existens är naiva.

Mina undersökningar har lett fram till en fundamental oenighet med professor Wells. Han är den ende framträdande författaren som i den föregående generationen skriver om "Jesus-som-myt"-teorin. (Tidigare nämnda författares verk är svåra att komma över, så jag skall inte återropa dem). Wells antar att Paulus och andra kristna på hans tid trodde, att "Jesus" hade levt obemärkt på någon okänd plats i det förflutna, kanske två eller tre århundraden före deras tid. Problemet är att det inte tycks finnas mer bevis i breven att Paulus skulle ha en sådan gestalt i åtanke än det finns för en Jesus från Nasaret som skulle ha levt och dött under Herodes Antipas regering. Snarare pekar allt hos Paulus på en tro på en helt igenom gudomlig Son som "levde" och verkade i det andliga riket, dvs. i samma ickejordiska mytiska miljö som alla de andra frälsargudarna vid den tiden ansågs verka. (Ingen grek eller romare trodde att Mithras hade utfört sina handlingar på jorden eller att tjuren som han slaktade var "historisk".) Med detta synsätt passar kristendomen bra in i den omgivande miljön, som ett barn av sin tid. Detta synsätt gör det också möjligt för oss att läsa och förstå Paulus i all hans andliga rikedom (från en historisk intressesynpunkt) och att få en grundlig bild av hans tros innehåll. När man en gång har sett den kristna tron i dess rätta ljus, öppnas ett helt nytt fönster in i den tidens religiösa anda, med kristendomen som den stora sammanfogaren och översättaren av den andan. Men om vi istället insisterar på att se den tidiga kristna tron som någon främmande hybrid, en avvikelse från den tidens trosriktningar, blir bilden för alltid ofullständig.

Det finns idag två huvudhinder för att förstå Paulus tro på Kristus som en helt och hållet andlig gestalt. Det första är det faktum att denna tro är baserad på en uppfattning om universum som kraftigt avviker från vår moderna syn. Det andra är vår oförmåga att begripa hur Skriften, så som den tolkades i vissa kretsar under Paulus dagar, kunde tilldela en himmelsk Kristus drag som vi idag uppfattar som "historiska". Jag exemplifierar med passager som Romarbrevet 1:3, att Kristus var "av Davids säd" och Galaterbrevet 4:4 att han var "född av en kvinna", plus något om begrepp som Jesu "kött" eller "blod". Dessa beskrivningar har jag undersökt noggrant och ger dem en begriplig förklaring.

Del 1: Tystnadens konspiration, tar en närmare titt på den bedövande tystnad om evangeliernas Jesus från Nasaret som vi finner i nästan hundra år av kristen korrespondens. Inte en enda gång identifierar Paulus, eller någon annan författare av brev från det första århundradet, sin gudomlige Jesus Kristus med den nyligen levande historiske man som är känd från evangelierna. Inte heller hänförs de etiska läror som förs fram i breven till någon sådan man. Praktisk taget alla andra detaljer i bilden av evangeliernas Jesus saknas. Om Jesus var en "social reformator" vars predikningar startade den kristna rörelsen, som dagens liberala teologer nu ser honom, hur kan då en sådan Jesus så totalt saknas i alla Nya Testamentets brev, medan man där bara hittar en kosmisk Jesus?

Denna saknade dimension i den tidiga kristna dokumentationen kan man inte bara skaka av sig, som de som forskat om Nya Testamentets haft för vana att göra. Slitna "förklaringar" sådana som att den tidiga kristna kyrkan "inte hade något intresse" av Jesu jordiska liv, eller att Paulus teologi inte kräver det, är helt enkelt otillräckliga för att inte säga i många avseenden vilseledande. Forskarna älskar att svärta ner det s.k. "tystnadsargumentet", men då tomrummet är så genomgående och djupt, borde förklaringen vara av gedigen kvalitet. Men inte ens den senaste vetenskapen har lyckats framlägga någon kvalitativ förklaring. I denna första artikel, pekar jag på sådana orsaker till tystnaden som tidigare varit lite eller inte alls uppmärksamade.

Del 2: Vem var Jesus Kristus? är seriens kärna. Den försöker utgå från en andlig Kristus, som föremål för Paulus tro och den tidiga kristna rörelsen. Denna tro växte fram ur den framträdande religiösa och filosofiska idén i tiden, både judisk och grekisk, om en kraft/makt som förmedlade mellan Gud och världen, en andlig "Son". Denna verkade inom en syn på universum som för länge sedan har förkastats. Jag jämför också Paulus Kristus med de frälsargudar som fanns i de grekisk-romerska mysteriekulterna, och trots att det inte längre är modernt att vidhålla att så mycket av det som är så typiskt kristet är hämtat från mysteriereligionerna, så är båda dessa religiösa uttryck delvis grenar på samma träd. Att se kristendomen i detta ljus är ett stort steg mot förståelsen av några av Paulus tankar. På samma gång undersöker jag Paulus ord om Kristus, för att visa att apostlar som han själv erbjuder en tro baserad på en uppenbarelse av Gud, i regel genom tolkning av Skriften. Detta sker i en tid av gudomlig inspiration som inte har någonting att göra med en nyss levande historisk mans verksamhet. Den andra artikeln slutar med en översikt rörande en annan slutsats; att kristendomen inte uppstod vid en enda tidpunkt och på en enda plats, eller från en enda missionsrörelse, utan uttryckte sig i olika former i flera sekter och på flera platser. Jag ger en definition av termerna "Jesus" och "Kristus" som de användes under denna inledande period.

Del 3: Utvecklingen av Jesus från Nasaret, börjar med en undersökning av evangelierna. Dessa dokument, som forskare nu medger är uttryck för tro, inte historia, skrevs i omgångar och troligen inte så tidigt som man traditionellt har trott. Dessutom är de alla beroende av en enda källa för framställningen av Jesu liv; den tidigaste versionen av Markus. Inte heller dyker något spår av dem upp i den vitt spridda kristna världen, förrän en bit in på hundratalet. Jag tar också en närmare titt på det dokument som kallas "Q" i vilket kärnan till den historiske Jesus som lärare, mirakelgörare och apokalyptisk profet (någonting helt skilt från den kultiska Kristus, som finns hos Paulus), först skapades. De som nu hävdar att den kristna rörelsen började utifrån Jesu predikningar, så som de framställs i de synoptiska evangelierna, tvingas att basera en sådan "predikande Jesus" nästan enbart på detta förlorade Q-dokument, vars ursprungliga natur och utveckling vi endast kan leta i blindo efter. Anspråk på bekräftelse i det återupptäckta Tomasevangeliet vilar också på osäkra grunder. Artikeln slutar med en översikt över hur Markus satte ihop det första evangeliet från skilda delar, dess bibliska ingredienser och sekteristiska drag.

Efterskrift: Den ursprungliga serien krävde ett "postskriptum". I första hand för att täcka det huvudområde som jag kritiserades för att utelämna tidigare, nämligen de icke-kristna vittnesbörden för Jesus, eller avsaknaden av sådana. (Det är förvånande hur mycket energi rörande frågan om Jesu existens som fokuseras till detta mindre betydelsefulla sidospår hos Josefus, Tacitus m.fl, när det mest självklara materialet ligger i de kristna dokumenten själva.) Utifrån de kommentarer som jag fått under arbetets gång inriktar jag mig på vad jag kallar

"Fem vanföreställningar". som finns i den traditionella vetenskapliga analysen av kristendomens ursprung och de tidiga kristna dokumenten.

Det andra århundradets apologeter: En femte artikel i serien granskar "det andra århundradets apologeter". I dessa mindre kända kristna skrifter, finner vi en häpnadsväckande tystnad om evangeliernas Jesus av Nasaret hos åtskilliga författare och även i en del berättande material hos Justinus Martyren, som är den enda stora apologeten före år 180 som inkluderar en historisk Jesus i sitt försvar för kristendomen mot hedningarna. Jag tar också en närmare titt på den mest fascinerande av alla apologeter, Minucius Felix, vars behandling av idén "en korsfäst man och hans kors" är rena dynamiten.

Jag tror att vad varje "mytteoretiker" skulle välkomna från forskarvärlden är en grundlig genomgång av Jesus-som-myt-teorin och ett ärligt försök att handskas med argumenten. Men detta kommer att kräva mer kraft än den klena och ganska föraktfulla uppmärksamhet den hittills har nedlåtit sig att ägna teorin. Teorin att det inte fanns någon historisk Jesus visar inga tecken på att förlora trovärdighet, och på ett slags "undergroundsätt" vinner den t.o.m. nya anhängare. Det är hög tid för en seriös undersökning om varför det är så.